

Documente românești în arhivele maghiare: lucrările de teren ale inginerului Sándor Veress din anii 1860-1884

Mădălin-Cristian Focșa

Keywords: *Sándor Veress; Engineer; 1860-1884; Topography; Hungarian National Archives*

Cercetarea din ultimii ani a primit impulsuri mari odată cu răspândirea fenomenului de digitizare și informatizare a arhivelor, în paralel cu circulația tot mai mare a informației, datorată internetului. Concursul pe care îl dau cercetării, spre exemplu, marile biblioteci digitale este apreciat pe scară largă: accesul la cartea rară, inclusiv la colecții rare de periodice, este adevărată mană cerească ce salvează mult timp prețios. Statele avansate, cu mari tradiții arhivistice dar și posibilități tehnologice moderne, au făcut însă disponibile prin internet chiar și documente de arhivă, uneori fonduri întregi. În acest context, istoriografia spațiului românesc primește azi ajutoare indirecte din partea vecinilor: bogăția de informații ce privesc și aceste locuri, aflate în arhivele și bibliotecile de la Budapesta sau Viena, vine să dea enorm de lucru cercetătorilor. Arhivele pomenite, foarte bine puse la punct și tot mai deschise spre lume (spre deosebire de instituțiile similare din spațiul ex-sovietic sau cel turcesc, care se lasă mai mult așteptate), dețin o sumedenie de fonduri foarte importante pentru istoria noastră, care însă abia prin digitizare și acces liber via internet devin mai larg cunoscute.

Astfel, datorită chiar unei asemenea biblioteci digitale¹, am avut ocazia să aflu, în căutările mele care se axează strict pe istorie locală, despre existența unei arhive familiale, încă nestudiate sistematic de cercetătorii din România, cu informații prețioase pentru istoria noastră modernă, mai precis pentru epoca de dezvoltare ce a urmat Unirii de la 1859. În special pentru o serie de comunități locale din Vechiul Regat, această arhivă (echivalentul unui fond arhivistic de la noi) este azi foarte importantă, prin faptul că include un pachet bogat, de cca 900 file, cu documente de primă mână despre realitățile din teritoriul ale epocii (care sunt și ușor accesibile, fiind redactate manuscris chiar în limba română)². Identificarea fondului a avut

---

¹ Este vorba despre *Hungaricana*, așa cum este supranumită cea mai importantă bibliotecă digitală/virtuală maghiară (și poate chiar din întregul fost bloc comunist), susținută financiar de Parlamentul de la Budapesta.

² Arhivele Naționale Ungare (MNL), Arhivele Centrale -- Budapesta (MOL), secțiunea P (Documente ale familiilor, persoanelor, organismelor și asociațiilor), fondul familial 1590 (Veress Sándor), pachetul 9 (Lucrările ingineresti ale lui Sándor Veress) / prescurtat: MNL/MOL-P-1590-9. Este o enigmă cum de le-a "scăpat" întreg acest fond P-1590 tuturor arhiviștilor români care au făcut de-a lungul vremii campanii de depistare a documentelor pentru a fi microfilmate; mai ales că

așadar ca punct de plecare documente digitizate, disponibile pe internet³. Ele sunt de tip cartografic (schite, planuri, hărți) și au fost extrase din arhiva familială deja menționată.

Lucrările la care mă refer au un singur autor: inginerul topograf Alexandru Veress (grafiat uneori “Alecsandru” și chiar “Veresș” în documentele românești ale vremii), în fapt unul și același cu Sándor Veress, așa cum este cunoscut în mediul maghiar, de unde provenea și căruia i-a aparținut pe tot parcursul vieții (1828-1884). Personajul este azi din păcate cvasi-necunoscut în spațiul românesc (cu excepția unor istorici și scriitori, a unor intelectuali de etnie maghiară, eventual a unor specialiști din domeniul în care a activat – al geodeziei, topografiei și cartografiei). Aceasta în ciuda faptului că cea mai creatoare parte a vieții sale, vârsta maturității și recunoașterii profesionale la nivel înalt, se leagă strâns de spațiul românesc, unde a locuit neîntrerupt din chiar anul unirii Principatelor și până la moarte, timp de aproape trei decenii. Mai cunoscut mediului cultural românesc a fost fiul său, celebrul istoric Andrei Veress (1868-1953), marele bibliograf ungar contemporan lui Iorga, care s-a aplecat ca nimeni altul asupra istoriei relațiilor româno-maghiare. Acestuia îi datorăm, de altfel, conservarea bogatei arhive de familie, dintre care o parte o constituie fondul documentar moștenit de la tatăl său, care în epocă fusese un lider al puternicei comunități maghiare din capitala Principatului/Regatului României.

Dacă despre Andrei (Endre) Veress, crescut la București dar plecat apoi din România, s-a mai scris și publicat în românește, în schimb despre tatăl său – născut la marginea spațiului românesc⁴, dar foarte activ în București pe vremea lui Cuza și a lui Carol I – scrierile românești sunt extrem de laconice. În plus, cei câțiva care s-au ocupat de memoria lui sunt tot autorii de limbă maghiară⁵. După ce a trecut epoca în care a trăit, când era destul de cunoscut între contemporani, publicând și articole în presa românească, peste numele lui Sándor Veress s-a așternut uitarea – poate și pentru că nu a apucat să publice vreo lucrare independentă în limba română. Singura sa carte⁶, ce trata despre emigrația maghiară pașoptistă, al cărei membru de frunte era, a apărut doar în ungurește, la Budapesta. Ea este extrem de rară chiar și azi în marile biblioteci românești⁷. Este și motivul pentru care prefer aici folosirea numelui său în grafie maghiară (așa cum este cunoscut din publicațiile existente și cum apare de altfel și pe monumentul său funerar din Cimitirul Calvin din Capitală),

---

fondul *Microfilme Ungaria* de la Arhivele Naționale / Serviciul Central din București (SANIC) conține microfilmări din aceeași secție P, de unde provine și acesta.

³ Acestea fuseseră scanate și publicate în mediul virtual cu mai bine de un deceniu în urmă, de către compania Arcanum LTD, partener oficial în proiectul virtual *Hungaricana*.

⁴ Șărcadul natal a avut dintotdeauna și o minoritate românească, granița din 1920 lăsându-l Ungariei.

⁵ Menționez aici îndeosebi pe scriitorul ardelean Gyorgy Beke, cu cartea *Veress Sándor: Tolla és kőzöje*, București 1976.

⁶ Sándor Veress, *A magyar emigratio a keleten*, Budapesta 1878.

⁷ *Bibliografia Românească Modernă* (BRM) a Academiei Române nu pomenește nimic de Sándor Veress, pentru că nu s-a încadrat criteriilor – el nefiind cetățean român, iar cartea lui apărând în afara granițelor și în altă limbă. O situație regretabilă de altfel, ce arată că ar fi necesară revizuirea acestor criterii, măcar pentru ediția virtuală (<https://bibliacad.ro/brc.html>).

considerând că și istoriografia română îl poate prelua pe viitor ca atare. Tocmai ignorarea sa în țara de adopție, în contrast cu multitudinea de informații din mediul unguresc, contrariază și invită la aprofundare; descoperim astfel un personaj cu adevărat fascinant, pentru care merită detaliate câteva repere biografice, în special cele mai elocvente pentru publicul și cercetătorii români de azi.

Sándor Veress făcea parte dintre voluntarii care luptaseră în revoluția maghiară din 1848-49, tineri capabili ce fuseseră nevoiți, în urma înfrângerii idealului lor, să își facă rostul prin alte țări, într-un permanent exil. Periplitul său prin toată Europa, de la Constantinopol la Londra, i-a adus însă cel mai important câștig: o vastă cultură și o mare deschidere a concepțiilor, ce aveau să se oglindească în activitatea și opera sa; în plus, o calificare înaltă într-un domeniu aflat pe atunci la mare căutare: ingineria aplicabilă în topografie și lucrări de geniu. La fel ca mulți alți specialiști din diverse domenii esențiale dezvoltării, și el a ales un stat tânăr, aflat în plin avânt, un fel de țară a tuturor posibilităților și provocărilor, de la răscrucea influențelor: Principatele Unite (sau Danubiene, cum le știa Europa). Avea 31 ani când s-a stabilit în proaspăta capitală de la porțile Orientului – București; chiar în acel an, orașul surprinsese marile puteri (și – de ce nu? – măgulise astfel idealismul pașoptist al tânărului pelerin) prin ingeniosul subterfugiu unionist care punea bazele României moderne. Din păcate, jurnalul ofițerului inginer se oprește, așa cum arată inventarul fondului ce îi poartă numele, în anul următor, 1860 – suficient însă pentru a ne face curioși oare cum a văzut el societatea românească sau ce experiențe a avut în primele luni de trai în București⁸. O veste bună este că la Budapesta se află deja sub tipar a doua sa carte, intitulată *Románia története / Istoria României* (manuscris redactat în perioada 1868-1871), sub îngrijirea critică a istoricului maghiar Béla Borsi-Kálmán. Aceasta este, pentru publicul și cercetătorii români, cea mai valoroasă operă a sa, în care face – cu viu spirit de observație – o frescă detaliată a societății românești din epocă⁹.

Remarcându-se rapid ca profesionist, Veress a ajuns în scurt timp să fie angajat pentru lucrări topografice la moșiile marilor proprietari, dintre care amintim familiile Obrenovici, Știrbey sau Lahovary. Se pare că a făcut chiar studiile pentru proiectarea liniilor de cale ferată București-Giurgiu și Pitești-Vârciorova (la construirea căreia a și participat), ajungând astfel cunoscut la nivel înalt și fiind propus în 1868 pentru funcția de ministru al Lucrărilor Publice. A servit ca inginer hotarnic chiar și Casa Domnitoare, lucrând pentru moșiile acesteia de pe valea Prahovei (a și fost decorat de regele Carol I cu prilejul încoronării din 1881, ca apreciere a carierei sale)¹⁰. Ca topograf, Sándor Veress opera cu ultimele cuceriri ale științei: metoda modernă a triangulației, pe care o studiasse la Londra, și care abia

⁸ MNL/MOL-P-1590-7 (pachetul 7 al fondului: "Jurnalul lui Sándor Veress", 1850-1860).

⁹ Ludovic Demény, *Emigrantul pașoptist Veress Sándor despre viața social-politică și culturală bucureșteană în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Anuar al Arhivelor Municipiului București. Din trecutul istoric și urbanistic al orașului București*, 2, București 1998, p. 95-104.

¹⁰ *Ibidem*, p. 96. Mihály Bencze, *Veress Sándor honvédtiszt és Bukarest*, "Bukaresti Magyar Élet" 3, București 2015.

începuse să fie folosită în Principate¹¹. Din această activitate a sa au rezultat nu doar proiecte ale unor lucrări publice importante, ci și schițe, planuri de imobile și mai ales de terenuri și moșii – materiale cartografice de multe ori minuțioase, finisate artistic, pentru executarea cărora erau necesare ample documentări, contacte cu oamenii și autoritățile locale, în paralel cu deplasări în teren¹². Aceste documente rămân, de regulă, la beneficiari; sunt rare (și fericite!) cazurile în care autorii lor le mai rețin într-o arhivă. Unul dintre aceste cazuri este al inginerului Veress. Păstrarea până la noi a valoroasei arhive de familie, care cuprinde și aceste documente ce privesc proprietăți din Vechiul Regat, o datorăm fiului său, istoricul Endre Veress, care a avut aceeași grijă de documentele tatălui său, ca și de ale sale – intenționa să le publice în zece volume, după cum scria L. Demény în 1998. Trebuie menționat însă că tot acesta din urmă amintește – din păcate, fără să dea sursa exactă – că în perioada interbelică, Arhivele Statului de la București au achiziționat de la Endre Veress “zeci de hărți topografice întocmite de Veress Sándor asupra moșiilor [...] la care el făcuse măsurători”¹³.

La Arhivele Naționale din Budapesta se află așadar **Arhiva familiei Veress** (*Veress család levéltára*, în original), intrată în posesia instituției prin achiziții succesive între anii 1966-1979 (de la fiii istoricului, între timp decedat), și constituită din mai multe “fonduri” (în fapt sub-fonduri personale de documente), ce poartă numele diferiților membri ai familiei¹⁴. Pentru a trezi interesul cercetării și în rândul specialiștilor sau pasionaților de la noi, încerc aici o succintă prezentare a întregii arhive, punând accentul pe fondul personal al inginerului, și în special pe pachetul cu lucrările de hotărnicie, de la care a și pornit demersul (de altfel, singura parte pe care am cercetat-o personal).

Arhiva avea în total 4,62 metri liniari (după inventarul din 1999, care preciza în prefață că era cea mai mare arhivă repertoriată în volumul respectiv), dar în prezent a ajuns la 5,28 metri liniari (după inventarul virtual, mai actualizat¹⁵). Fiind

---

¹¹ Mai exact în anii 1856-1857, de către ofițerii Statului Major austriac conduși de generalul August von Fligely, care făcuseră primele ridicări topografice științifice, pentru harta Țării Românești – disponibilă de câțiva ani în mediul virtual, la adresa <https://mapire.eu/en/map/secondsurvey-wallachia>.

¹² Hilda Hencz, *Bucureștiul maghiar: scurtă istorie a maghiarilor din București de la începuturi până în prezent*, București 2011, p. 77.

¹³ L. Demény, *op. cit.*, p. 96. De altfel, la Arhivele Naționale Ungare se păstrează și o scrisoare din iunie 1935 (fără dovada trimiterii efective prin poștă sau curier), prin care Endre Veress dona Arhivelor Statului de la București o colecție de 20 caiete conținând “hotărnicii și acte de delimitare” făcute în România de către tatăl său (MNL/MOL-P-1569-5-251-3). Din păcate, cu toate demersurile făcute în ultimul timp (2018-2019) la Arhivele Naționale ale României, nu am reușit să aflu soarta acelei intenționate (cel puțin) donații. Este posibil ca anumite planuri, păstrate de Endre Veress, să se afle încă la Peci (Ungaria), unde acesta a murit.

¹⁴ Magyar Országos Levéltár [Arhivele Naționale Ungare / Centrale], *Kisebb Családi és Személyi Fondok. VI Kötet. Repertórium*; editor István Fazekas. Budapesta 1999, p. 17-23. Detaliile despre conținutul fondurilor sunt de aici. Inventarul este disponibil și pe internet, la adresa https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_magyar_orzagos_leveltar [accesat în 19 noiembrie 2019].

¹⁵ Afla la adresa <https://lnyr.elevetar.hu/MNLQuery> și accesat în aprilie 2019 (între timp, site-ul

încadrată structural ca un “grup de fonduri”, indicativul arhivei este P (4661), iar anii săi extremi sunt 1821-1957. Conține în cea mai mare parte corespondență privată, care aduce, pe lângă informațiile privitoare la familie, și valoroase date privind evoluția și devenirea statului român, cu situația socială și economică din *La Belle Époque*, dar și de după Marele Război. Este structurat pe cinci fonduri, cel mai bogat dintre ele fiind, evident, Fondul Endre Veress (P-1569), cu dosare totalizând 2,85 metri liniari, urmat de Fondul Sándor Veress (P-1590), cu 1,02 metri liniari. La acestea se adaugă câte un fond mai mic pentru alți trei membri ai familiei: Mária Méhely – soția lui Endre Veress; Pál Méhely cu soția sa Júlia Czopf – socrii lui Endre Veress; și respectiv Kálmán Méhely – cumnatul lui Endre. O mică schemă cu detaliile tehnice ale fiecărui fond (trecute aici cronologic în funcție de generația fiecărui titular) ne poate face o imagine de ansamblu a întregii arhive:

Sándor Veress	P-1590	1,02	1821-1957	17
Pál Méhely cu soția sa Júlia Czopf	P-1731	0,4	1850-1944	14
Endre Veress	P-1569	2,85	1879-1950	14
Mária Méhely	P-1758	0,4	1899-1957	6
Kálmán Méhely	P-1759	0,62	1882-1923	23

Câteva cuvinte sunt utile și despre conținutul celorlalte fonduri, înainte de a trece la prezentarea fondului Sándor Veress. Astfel, **fondul P-1731** aparține familiei juristului de origine nobilă Pál Méhely (1848-1936; cuscru lui Sándor Veress), care a lucrat patru decenii în serviciul Căilor Ferate Maghiare, și conține o biografie detaliată a sa, documente personale, profesionale și politice, fotografii și evident corespondență de familie.

Fondul P-1569, al istoricului Endre/Andrei Veress (1868-1953), deține majoritatea documentelor și cuprinde în principal corespondență, dar și unele acte oficiale. De asemenea, se găsesc hârtii legate de lucrările sale științifice (ciorne și în special documente adunate pe tema Revoluției Maghiare). Cel puțin 5 dintre cele 14 pachete au legături explicite cu istoria românilor, dar este foarte posibil ca în majoritatea pachetelor să se găsească informații utile istoricilor acestui spațiu. Tipul de documente întâlnite este foarte variat, iar numărul expeditorilor corespondenței primite (nu al scrisorilor, care sunt mult mai multe!) este de peste 1.800 – între ei, evident, și multe personalități românești. Menționez că pachetele I (Documente personale), 9a (Memorii și biografii ale pașoptiștilor), 10a (Scrisori ale Emigrației), 11a (Notițe și copii despre Revoluție și Emigrație), 11b (Articole din ziare și comemorări despre Emigrație) și 11c (Scrisori și literatură despre Revoluție) au

s-a schimbat radical, noua adresă fiind <https://www.cleveltar.hu>). Datele tehnice ale fondurilor vor fi redată în continuare mai ales după acest inventar.

¹⁶ Echivalent cu “părțile structurale” din arhivistica românească, de multe ori însă fiind vorba de simple dosare. Inventarul detaliază la unele dintre ele, arătând și următorul nivel, cu numere pentru fiecare scrisoare (nivel pe care îl putem echivala cu dosarul/unitatea arhivistică din sistemul românesc).

datări mai vechi decât anii de viață ai lui Endre și, prin urmare, sunt legate de epoca în care a trăit tatăl său – așadar nu pot fi ignorate de viitorii cercetători ai vieții și operei lui Sándor Veress.

Fondul P-1758, al soției lui Endre Veress, interpreta Mária Méhely (1880-1957), este cel mai mic și conține doar corespondență privată. În schimb, **fondul P-1759**, al fratelui acesteia, Kálmán (1882-1936), inginer mecanic ce a ajuns decan al Facultății de Economie din Budapesta și chiar parlamentar, are cele mai multe pachete, dominate de corespondență și acte pe teme de industrie, inginerie, tehnologie. De reținut că ultimul său pachet, 23, conține un index al persoanelor pentru întreaga corespondență din arhiva familiei, pentru toate cele cinci fonduri personale. La finalul descrierii acestui fond se dă informația utilă despre cotele unde se află niște planuri ce au fost extrase (datorită dimensiunilor și nevoii de stocare eficientă) din întreaga arhivă familială și mutate în secțiunile S “Hărți” și T “Planuri”¹⁷.

Am lăsat la urmă **fondul P-1590 Sándor Veress**, care face obiectul principal al acestui articol. Inventarul din 1999 arăta că el se păstra în două cutii și avea 0,4 metri liniari. Inventarul virtual menționează în prezent trei cutii mari cu 0,43 m. l. și cinci cutii mici cu 0,59 m. l. – în total 1,02 metri liniari de arhivă. Dacă datele sunt corecte, aceasta ar însemna că în ultimele două decenii fondul s-a dublat cel puțin. Totuși, numărul pachetelor este același (17) în ambele inventare, iar anii lor extremi sunt diferiți doar la două pachete, dar cu interval mai larg în inventarul mai vechi (!) Mai mult, inventarul actual arată la rubrica “istoricul conservării fondului” doar trei nesemnificative achiziții, în 1977, 2008 și 2016, care totalizează doar 0,62 m. l. Cum 0,4 plus 0,62 fac exact 1,02 m. l, concluzia logică ar prezenta două variante: fie anul primei achiziții este greșit în inventarul virtual actual, fie inventarul din 1999 nu a măsurat și cantitatea achiziționată în 1977 (mai probabil).

După această paranteză tehnică, să urmărim ce spune introducerea de prezentare a fondului. Găsim astfel o propoziție-cheie: “Documentele sale (cele mai multe în limba română) legate de lucrările ingineresti, precum și scrisorile, au fost păstrate de fiul său, istoricul Endre Veress, și de nepotul său, profesorul de muzică Endre Veress”¹⁸. Această informație ne-a trezit interesul în vara anului 2017, de vreme ce nu cunoaștem limba maghiară și nu am fi putut studia decât documente în limba română. Inventarul mai arată că mare parte a fondului este constituită din scrisorile primite de Sándor Veress, dar există și multe scrisori trimise de el, probabil returnate urmașilor. În tabelul ce urmează voi rezuma conținutul celor 17 pachete ale fondului, reliefând (cu caractere aldine) pe cele legate de activitatea din România a inginerului.

¹⁷ Din inventarul virtual vedem că este vorba de un plan de imobil (pentru care s-a creat **fondul T-102 Familia Veress**) și zece planuri/hărți ale unor moșii/localități, executate de Sándor Veress (**fondul S-158 Endre Veress**).

¹⁸ În inventarul editat de Arhivele Centrale Ungare în 1999, fondul P-1590 este la p. 20-21.

Nr. pachetului	Anii extremi	Conținutul
1	1821-1847	Despre tatăl său, pastorul calvin Ferenc Veress din Șărcad
2	1828-1866	Actele personale ale inginerului și soției sale Lujza Birizdó
3	1869-1904	Acte de moștenire ale cuplului
4	1850-1860	Correspondență sortată cronologic (104 scrisori din perioada peregrinărilor ca refugiat pașoptist, 1850-1860 ¹⁹); inventarul virtual menționează la fiecare expeditorul și destinatarul
5	1851-1885	Correspondență de familie – detaliată în inventarul virtual
6	1869-1918	Idem
7	1850-1860	Jurnalul lui Sándor Veress ²⁰
8	1869-1870	O afacere cu un domeniu particular din Cârceag (zona Debrețin)
9	1858-1884	Lucrările ingineresti ale lui Sándor Veress²¹
10	1848-1851	Colecție de lucrări în manuscris
11	1884, 1928	Necroloage și comemorări pentru Sándor Veress și fratele său Ferenc Veress²² (tăieturi din ziare)
12	1870-1884	Tipărituri
13	1847-1880	41 de documente amestecate: memorii și portrete de emigranți, chitanțe, invenții, declarații
14	1917-1957	534 scrisori primite de nepotul său ²³ Sándor
15	1917-1957	Scrisori ale lui Sándor E. Veress (compozitorul) către părinți
16	1917-1957	Cărți poștale ale compozitorului, către părinți
17	1932-1948	61 scrisori, ale aceluiași

După cum se poate observa, ultimele patru pachete (14-17) îl privesc de fapt pe nepotul inginerului, compozitor devenit cetățean elvețian; ele probabil au fost incluse în acest fond datorită numelui identic, deși firesc era să se fi constituit într-un fond separat. Foarte posibil ca achiziția din 1977, de 0,6 metri liniari, să fie tocmai aceste documente ale compozitorului – aflate azi separat, în cele cinci cutii mici. Oricum, inventarul din 1999 arăta că în primele două cutii se aflau grupate pachetele 1-5, respectiv 6-13 (probabil, între timp au fost regrupate în trei cutii). Așadar,

¹⁹ Ultimele trei scrisori sunt primite de Veress după ce se stabilise la București (noiembrie 1859).

²⁰ Din păcate, anii extremi arată că nu acoperă perioada trăită la București; nu am reușit încă să aflăm dacă există undeva jurnal manuscris și din acea perioadă – nu ar fi exclus.

²¹ Acesta este pachetul cu documente în principal în limba română; din corespondența cu arhiviștii maghiari am aflat că el are cca. 900 file (!) – fapt ce a declanșat demersul de a-l studia, lucru reușit în zilele de 8 și 9 noiembrie 2017. Din evidențele sălii de studiu de la palatul Arhivelor Centrale din Budapesta rezultă că nimeni altcineva nu l-a cercetat în ultimii cinci ani – spre deosebire de pachetele în limba maghiară, care au mai fost cerute la sala de studiu; mai mult nu am reușit să aflăm, dosarul neavând foaie de folosire.

²² Agronomul Ferenc F. Veress (1830-1894) a fost adus de fratele său Sándor la 1861 în Muntenia, unde a trăit și lucrat până în 1890, printre altele ca administrator la moșiile familiilor Obrenovici sau Știrbey, lăsând și el scrieri despre acest spațiu, încă nevalorificate de cercetătorii români.

²³ Este vorba de compozitorul Sándor E. Veress (1907-1992), fiul cel mare al istoricului Endre.

concluzia firească este că fondul propriu-zis Sándor Veress ocupă la raft lungimea de 0,43 metri liniari – relativ puțin, față de bogăția de informații conținute. Aceasta se poate explica, după cum vom vedea, și prin faptul că inginerul avea un scris ordonat, foarte mărunț și economicos²⁴.

În tabelul de mai sus, am marcat cu litere aldine pachetele 2, 3, 5, 6, 9, 12 și 13 – ele fiind cele care ating perioada în care Veress a trăit și lucrat în România; din pachetele 4 și 7, așa cum am menționat în note, doar o infimă parte atinge respectiva perioadă. Dintre toate pachetele, se remarcă bineînțeles nr. 9, “Documente legate de lucrările ingineresti ale lui Sándor Veress” – asupra căruia suntem în măsură să oferim informații suplimentare în cele ce urmează.

În fapt, este vorba despre o mapă simplă din hârtie groasă gri, cu indicativul pachetului și mențiunea “cutia 3” trecute în creion pe față, având o legătură textilă care ține adunat conținutul. Acesta este reprezentat de foi volante (într-adevăr, circa 900 file), grupate la rândul lor în câteva mape albe din hârtie. Filele sunt scrise cu cerneală, *manu propria* de către Sándor Veress, așa cum o arată comparația cu manuscrisul de la Academia Maghiară. Uneori apar și adnotări cu creionul. Scrisul este mărunț și uneori greu de descifrat, însă ortografia de epocă nu pune mari probleme. Documentele se referă la diferitele lucrări făcute pe teren în mai multe localități, pe parcursul celor două decenii și jumătate de activitate în România: măsurători și ridicări topografice, calcule geodezice, hotărnicii, delimitări comunale sau funciare, amenajamente silvice, planuri de exploatare economică a resurselor moșiilor, cartografiieri și desenări de planuri, precum și numeroase tabele statistice, cu cifre ce ar putea face obiectul unor grafice și diagrame relevante, atunci când ar fi studiate amănunțit. Printre documentele scrise se strecoară și schițe de plan, multe în creion, pentru proprietăți, localități sau moșii.

Se pare că mapele albe grupează documentele pe moșii, zone sau localități, dar timpul scurt avut la dispoziție pentru cercetare nu ne-a permis identificarea zonelor la care fac referire documentele, scopul nostru principal fiind localizarea și extragerea (prin fotografiere) a tuturor informațiilor legate de târgul/orașul și moșia Câmpina din județul Prahova²⁵. Totuși, câteva indicii ne dau cele zece planuri din **fondul S-158 Endre Veress** (în mod normal, ar fi trebuit numit cu numele inginerului), care sunt legate de conținutul pachetului, autorul lor fiind Sándor Veress. Pentru utilitate, redau aici lista acestora, coroborând inventarul cu reproducerea digitale ale primelor nouă dintre ele, disponibile – cum spuneam la început – pe internet²⁶:

---

²⁴ A se vedea grafia sa în manuscrisul original *România története*, păstrat la Biblioteca Academiei Maghiare de Științe (MTAK), sub cota Mss. 10.491/7 – disponibil pe internet la <http://realms.mtak.hu/15887>.

²⁵ Această moșie a fost cumpărată treptat, în perioada 1864-1871, de către familia princiară Știrbey, care l-a angajat pe Veres în anul 1865, printre altele și pentru a trasa limitele comunelor, recent înființate prin lege; există (în posesia unui localnic) un plan economic al întregii moșii, din anul 1871, unde autorul s-a trecut, ca “inginer civil și hotarnic”, cu numele “Alexandru Veress”.

²⁶ Adresele de accesare se găsesc în inventarul virtual, la fiecare document cartografic în parte.

1. Zona Câmpinei (schiță de plan în creion, pe hârtie de calc, datată în inventar 1861)²⁷;
2. Zona Câmpinei (schiță de plan în tuș și creion, pe hârtie de calc, datată în inventar 1861, cu o însemnare caligrafiată artistică “Lucrat în anul 1861²⁸, Alex. Veress”);
3. Orașul Câmpina (schiță de plan în tuș, pe hârtie de calc, datată în inventar 1861)²⁹;
4. Zona inundabilă din lunca Siretului, de la Ionășești³⁰ (plan colorat, pe hârtie);
5. Zona satului Petra³¹, cu păduri și parcele agricole (plan colorat, pe hârtie);
6. Areal cu râu, drum și localități din zona Urlați, jud. Prahova (plan colorat, pe hârtie);
7. Moșiile din zona bălții Mălina³² (plan puțin colorat, scara 1:10.000, pe hârtie);
8. Moșia Mihăeștii de Jos / Rusălești³³ la 1865 (plan colorat, scara 1:19.500, pe hârtie, cu chenar de titlu și semnătura oficială, caligrafiată, a inginerului);
9. Moșia Cozleciu³⁴ la 1879 (plan colorat, scara 1:10.000, pe hârtie; semnătură simplă);
10. Moșia Pătuțele³⁵ la 1880 (acest plan nu este disponibil pe internet).

Așadar, cele zece documente cartografice sunt de interes pentru istoria locală a unor comunități din județele Mehedinți, Olt, Prahova și Galați. Accentul cade într-un fel pe orașul Câmpina, prin bogăția de informație din cele trei schițe pe calc și din filele pachetului P-1590-9 (unde am identificat cca 100 file numai despre Câmpina).

---

²⁷ La o analiză atentă, am putut constata că schița se potrivește perfect cu planul topografic al comunei Câmpina, datat la 1866 și aflat la Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (SANIC) din București, în fondul *Reforma Agrară din 1864 / jud. Prahova*, ds. 1130. Pe acel plan apar semnăturile inginerilor Serghiadi și Focșaner, tocmai cei pe care Veress îi pomenește drept colaboratori ai săi în anul 1865 la Câmpina (informație găsită în documentele din P-1590-9, de la Budapesta).

²⁸ Din păcate cifra 6 este mai ștersă, ar putea fi și 8 acolo; oricum, nu pare neapărat necesar ca însemnarea caligrafiată în tuș să fi fost făcută odată cu schița de plan în creion, mai ales că ele se suprapun așadar, dacă cele trei datări de la No. 1, No. 2 și No. 3 sunt făcute după această însemnare, ele nu pot fi sigure sută la sută. În orice caz, schița oglindește realități existente în perioada 1860-1864 (deducție datorată etichetării unor parcele cu numele proprietarului moșiei din acel interval, Ștefan Burki).

²⁹ Sunt redată trama stradală, construcțiile și limitele proprietăților (cu numele proprietarilor). Un element-cheie este faptul că apar și niște cifre în tuș roșu; se pare că documentația scrisă din pachetul P-1590-9 cuprinde niște schițe cu informații complementare, ce vin să întregescă acest plan – ceea ce demonstrează că (cel puțin în acest caz, dacă nu și în celelalte) documentele cartografice din Fondul S-158 sunt strâns legate de pachetul P-1590-9 din Arhiva familială Veress, împreună cu care trebuie studiate. Schița aceasta, inedită și redescoperită acum, va face obiectul unui studiu amplu pe care îl pregătim, având o valoare imensă pentru geografia istorică locală.

³⁰ Astăzi, sat în comuna Nicorești, jud. Galați.

³¹ Astăzi, sat în comuna Băcleș, jud. Mehedinți.

³² Astăzi zona este la marginea de vest a orașului Galați, în comunele Șendreni și Smârdan.

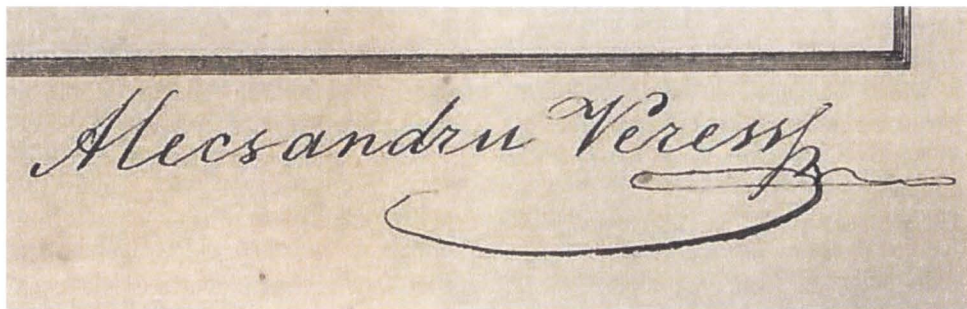
³³ Astăzi, în zona comunei Mihăești, jud. Olt.

³⁴ În zona satelor de azi Coslegi (com. Valea Călugărească) și Zănoaga (com. Dumbrava) din jud. Prahova.

³⁵ Astăzi, sat și comună în jud. Mehedinți.

Aceasta nu înseamnă neapărat că restul foilor volante din pachet nu pot conține și documente despre alte zone sau localități unde a lucrat Veress.

În concluzie, arhivele familiei Veress de la Budapesta³⁶ sunt o comoară tentantă pentru istoriografia românească și pot rezerva frumoase surprize; cu siguranță, mai sunt și alte fonduri sau colecții în aceeași situație și este păcat că de mai bine de un deceniu nu s-a mai făcut în Ungaria nicio depistare de fonduri pentru noi microfilmări sau reproduceri prin diverse mijloace.

Semnătura ing. Sándor Veress pe un plan economic de moșie.

Sursa: MNL/MOL-S-158-8 (via *Hungaricana*)

Post scriptum

Cercetarea în arhivele de la Budapesta poate fi o experiență utilă și la îndemână, chiar și pentru un cetățean străin, necunoscător al limbii maghiare. Accesibilizarea prin digitizare a informației de acolo este un mare pas înainte, de care se va profita tot mai mult; timpul de lucru – atât al arhivistului, cât și al cercetătorului – se diminuează masiv atunci când procesul de căutare este făcut instantaneu, de calculator. La acest capitol arhivele românești sunt rămase în urmă cu mult, și probabil vor mai trece câteva generații până se va recupera complet handicapul. Chiar inventarele scanate de la sediul central din București, dacă nu sunt măcar prelucrate cu un sistem de recunoaștere optică a caracterelor (OCR), pentru a putea face căutări automate în ele cu ajutorul calculatorului, sunt doar o palidă consolare că totuși a mai evoluat ceva, de la Aurelian Sacerdoțeanu încoace. Rămân de rezolvat însă, chiar și la Arhivele Maghiare, unele aspecte la care nu te-ai aștepta ca instituția să fie repetentă: personalul din sala de studiu nu prea vorbește limbi de circulație internațională (!) iar lipsa evidenței cercetării (pretextată cu afirmația “datele personale trebuie să fie private”) lovește chiar în evoluția istoriografiei, din moment ce nu se dă posibilitatea corelării și dialogului, a popularizării mai eficiente a cercetărilor.

---

³⁶ În 1998, L. Demény menționa că s-ar mai găsi manuscrise ale familiei și la Biblioteca Națională Széchényi. La o scurtă verificare cerută prin e-mail, mi s-a răspuns în octombrie 2017 că în cataloagele bibliotecii, de la Cabinetul Manuscrise, ar fi doar câteva documente legate de compozitorul Sándor E. Veress.

Exemplul cel mai la îndemână este cazul prezent: fără o evidență a cercetării înainte de anul 2013, nu putem avea certitudinea că reprezentăm primul caz de cunoscător de limbă română care să fi studiat hârtiile lui Veress referitoare la lucrările sale din România.

**Romanian Documents in the Hungarian Archives:
the Works in the Field of the Engineer Sándor Veress in 1860-1884**
(abstract)

An online sketch-map leads to the “discovery” of a forgotten family fonds at the Hungarian National Archives, with interesting data (in Romanian included) on the local communities and the Romanian society during the 60s, 70s and 80s of the 19th century. The engineer Sándor Veress (1828-1884), great personality of both Hungarian emigration and Romanian elites, has left his cartographic and engineering works related to many places of the Old Romanian Kingdom, including large properties of major noble families. The whole family fonds and Sándor Veress sub-fonds are shortly presented in this paper, with the emphasis on the item containing Romanian documents related to his engineering work.